

sicut supra docuimus. In his ergo rebus unde visiones exprimuntur, quædam mensura est : in ipsis autem visionibus numerus. Voluntas vero quæ ista conjungit et ordinat, et quadam unitate copulat, nec sentiendi aut cogitandi appetitum nisi in his rebus unde visiones formantur, acquiescens collocat, ponderi similis est. Quapropter hæc tria, mensuram, numerum, pondus, etiam in cæteris omnibus rebus animadvertenda prælibaverim. Nunc interim voluntatem copulatricem rei visibilis atque visionis quasi parentis et prolis, sive in sentiendo, sive in cogitando, nec parentem nec prolem dici posse quomodo valui et quibus valui demonstravi. Unde tempus admonet, hanc eandem trinitatem in interiore homine requirere, atque ab isto de quo tandiu locutus sum animali atque carnali, qui exterior dicitur, introrsus tendere. Ubi speramus invenire nos posse secundum trinitatem imaginem Dei, conatus nostros illo ipso adjuvante, quem omnia, sicut res ipsæ indicant, ita etiam sancta Scriptura in mensura et numero et pondere disposuisse testatur ¹.

¹ Sap. xi, 21.

LIBER XII.

In quo præmissa distinctione sapientiæ a scientia, in ea quæ proprie scientia nuncupatur, quæve inferior est, prius quædam sui generis trinitas ostenditur : quæ licet ad interiorem hominem jam pertineat, nondum tamen imago Dei vel appellanda vel putanda.

I. AGE nunc videamus ubi sit quasi quoddam hominis exterioris interiorisque confinium. Quidquid enim habemus in animo commune cum pecore, recte adhuc dicitur ad exteriorem hominem pertinere. Non enim solum corpus homo exterior deputabitur : sed adjuncta quadam vita sua, qua compages corporis et omnes sensus vigent. quibus instructus est ad exteriora sentienda : quorum sensorum imagines infixæ in memoria, cum recordando revivuntur, res adhuc agitur ad exteriorem hominem pertinens. Atque in his omnibus non distamus a pecore, nisi quod figura corporis non proni, sed erecti sumus. Qua in re admonemur ab eo qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est, animo similes pecoribus simus, a quibus corporis erectione distamus. Non ut in ea quæ sublimia sunt in corporibus animum projiciamus ; nam vel in talibus quietem voluntatis appetere, prosternere est animum. Sed sicut corpus ad ea quæ sunt excelsa corporum, id est, ad cœlestia naturaliter erectum est, sic animus qui substantia spiritalis est, ad ea quæ sunt in spiritalibus excelsa erigendus est, non elatione superbiæ, sed pietate justitiæ.

II. Possunt autem et pecora et sentire per corporis sensus extrinsecus corporalia et ea memoriæ fixa reminisci,

atque in eis appetere conducibilia, fugere incommoda: verum ea notare, ac non solum naturaliter rapta, sed etiam de industria memoriæ commendata retinere, et in oblivionem jamjamque labentia recordando atque cogitando rursus imprimere, ut quemadmodum ex eo quod gerit memoria cogitatio formatur, sic et hoc ipsum quod in memoria est cogitatione firmetur: fictas etiam visiones, hinc atque inde recordata quælibet sumendo et quasi assuendo, componere, inspicere, quemadmodum in hoc rerum genere quæ verisimilia sunt dicernantur a veris, non spiritalibus, sed ipsis corporalibus: hæc atque hujusmodi quamvis in sensibilibus, atque in eis quæ inde animus per sensum corporis traxit agantur atque versentur, non sunt tamen rationis expertia nec hominibus pecoribusque communia. Sed sublimioris rationis est judicare de istis corporalibus secundum rationes incorporales et sempiternas: quæ nisi supra mentem humanam essent, incommutabiles profecto non essent, atque his nisi subjungeretur aliquid nostrum, non secundum eas possemus judicare de corporalibus. Judicamus autem de corporalibus ex ratione dimensionum atque figurarum quam incommutabiliter manere mens novit.

III. Illud vero nostrum quod in actione corporalium atque temporalium tractandorum ita versatur, ut non sit nobis commune cum pecore, rationale quidem est, sed ex illa rationali nostræ mentis substantia, qua subhæremus intelligibili atque incommutabili veritati, tanquam ductum et inferioribus tractandis gubernandisque deputatum est. Sicut enim in omnibus pecoribus non inventum est viro adjutorium simile illi, nisi detractum de illo in conjugium formaretur: ita menti nostræ qua supernam et internam consulimus veritatem, nullum est ad usum rerum corporalium, quantum naturæ hominis satis est, simile

adjutorium ex animæ partibus quas communes cum pecoribus habemus. Et ideo quiddam rationale nostrum, non ad unitatis divortium separatum, sed in auxilium societatis quasi derivatum, in sui operis dispertitur officium. Et sicut una caro est duorum in masculo et foemina, sic intellectum nostrum et actionem, vel consilium et executionem, vel rationem et appetitum rationalem vel si quo alio modo significantius dici possunt, una mentis natura complectitur: ut quemadmodum de illis dictum est: « Erunt duo in carne una¹; » sic de his dici possit, duo in mente una.

IV. Cum igitur disserimus de natura mentis humanæ, de una quadam re disserimus, nec eam in hæc duo quæ commemoravi, nisi per officia geminamus. Itaque cum in ea quærimus trinitatem, in tota quærimus, non separantes actionem rationalem in temporalibus a contemplatione æternorum, ut tertium aliquid jam quæramus quo trinitas impleatur. Sed in tota natura mentis ita trinitatem reperiri opus est, ut si desit actio temporalium, cui operi necessarium sit adjutorium, propter quod ad hæc inferiora administranda derivetur aliquid mentis, in una nusquam dispertita mente trinitas inveniatur: et facta jam ista distributione, in eo solo quod ad contemplationem pertinet æternorum, non solum trinitas, sed etiam imago Dei; in hoc autem quod derivatum est in actione temporalium, etiam si trinitas possit, non tamen imago Dei possit inveniri.

V. Proinde non mihi videntur probabilem afferre sententiam, qui sic arbitrantur Trinitatem imaginis Dei in tribus personis, quod attinet ad humanam naturam, posse reperiri, ut in conjugio masculi et foeminae atque in eorum prole compleatur: quod quasi vir ipse Patris

¹ Gen. II, 24.

personam intimet, Filii vero quod de illo ita processit ut nasceretur, atque ita tertiam personam velut Spiritus dicunt esse mulierem, quæ ita de viro processit¹, ut non ipsa esset filius aut filia, quamvis ea concipiente proles nasceretur. Dixit enim Dominus de Spiritu sancto, quod a Patre procedat², et tamen Filius non est. In hujus igitur opinionis errore, hoc solum probabiliter affertur, quod in origine factæ foeminae, secundum sanctæ Scripturæ fidem satis ostenditur, non omne quod de aliqua persona ita existit, ut personam alteram faciat, filium posse dici; quandoquidem de viri persona extitit persona mulieris; nec tamen ejus filia dicta est. Cætera sane ita sunt absurda, imo vero ita falsa, ut facillime redarguantur. Omitto enim quæ sit, Spiritum sanctum matrem Filii Dei putare et conjugem Patris: fortassis quippe respondeatur hæc in carnalibus habere offensionem, dum corporei conceptus partusque cogitantur. Quanquam et hæc ipsa castissime cogitent, quibus mundis omnia munda sunt³: immundis autem et infidelibus, quorum polluta sunt et mens et conscientia, ita nihil est mundum, ut quosdam eorum etiam de virgine secundum carnem natus Christus offendat. Sed tamen in spiritalibus illis summis, ubi non est aliquid violabile aut corruptibile, nec natum ex tempore, nec ex informi formatum, si qua dicuntur talia, ad quorum similitudinem etiam ista inferioris creaturæ genera, quamvis longe remotissime facta sunt, non debent cujusquam sobriam perturbare prudentiam, ne cum vanum devitat horrorem, in perniciosum incurrat errorem. Assuescat in corporalibus ita spiritalium reperire vestigia, ut cum inde sursum versus duce ratione ascendere cœperit, ut ad ipsam incommutabilem veritatem, per quam sunt facta ista perveniat; non secum ad

¹ Gen. 11, 22. — ² Joan. xv, 26. — ³ Tit. 1, 25.

summa pertrahat quod contemnit in infimis. Nec enim erubuit quidam, uxorem sibi eligere sapientiam, quia nomen uxoris in prole gignenda corruptibilem concubitus ingerit cogitanti: aut vero ipsa sapientia sexu foemina est, quia foeminini generis vocabulo et in Græca et in Latina lingua enuntiatur.

VI. Non ergo propterea respuimus istam sententiam, quia timemus sanctam et inviolabilem atque incommutabilem charitatem tanquam conjugem Dei Patris, de illo existentem, sed non sicut prolem ad gignendum Verbum per quod facta sunt omnia cogitare: sed quia eam falsam divina Scriptura evidenter ostendit. Dixit enim Deus: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Paulo post autem dictum est: « Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei¹. » Nostram certe, quia pluralis est numerus, non recte diceretur, si homo ad unius personæ imaginem fieret, sive Patris, sive Filii, sive Spiritus sancti. Sed quia fiebat ad imaginem Trinitatis, propterea dictum est: « Ad imaginem nostram. » Rursus autem ne in Trinitate credendos arbitraremur tres deos, cum sit eadem Trinitas unus Deus, « Et fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem Dei: » pro eo ac si diceret, ad imaginem suam.

VII. Sunt enim tales usitatæ in litteris illis locutiones, quas nonnulli etiamsi catholicam fidem asserunt, non tamen diligenter advertunt, ut putent ita dictum: « Fecit Deus ad imaginem Dei; » quasi diceretur: Fecit Pater ad imaginem Filii: sic volentes asserere in Scripturis sanctis Deum dictum etiam Filium, quasi desint alia verissima et manifestissima documenta, ubi non solum Deus, sed etiam verus Deus dictus est Filius: In hoc enim testimonio dum aliud solvere intendunt, sic se im-

¹ Gen. 1, 26, 27.

plicant, ut expedire non possint. Si enim Pater fecit ad imaginem Filii, ita ut non sit homo imago Patris, sed Filii, dissimilis est Patri Filius. Si autem pia fides docet, sicuti docet, Filium esse ad æqualitatem essentiæ similem Patri, quod ad similitudinem Filii factum est, necesse est etiam ad similitudinem Patris factum sit. Deinde si hominem Pater non ad suam, sed ad Filii fecit imaginem, cur non ait: « Faciamus hominem ad imaginem et » similitudinem tuam, » sed ait, « Nostram; » nisi quia Trinitatis imago fiebat in homine, ut hoc modo esset homo imago unius veri Dei, quia ipsa Trinitas unus verus Deus est? Locutiones autem sunt innumerabiles tales in Scripturis, sed has protulisse suffecerit. Est in Psalmis ita dictum: « Domini est salus, et super populum tuum » benedictio tua¹: » quasi alteri dictum sit, non ei de quo dixerat: « Domini est salus. » Et iterum: « A te, » inquit, eruar a tentatione, et in Deo meo sperans transgrediar murum²: » quasi alteri dixerit: « A te eruar a » tentatione. » Et iterum: « Populi sub te cadent in corde » inimicorum regis³: » ac si diceret, in corde inimicorum tuorum. Ei quippe regi dixerat, id est, Domino nostro Jesu Christo, « Populi sub te cadent: » quem regem intelligi voluit, cum diceret: « In corde inimicorum regis. » Rarius ista in Novi Testamenti litteris inveniuntur. Sed tamen ad Romanos Apostolus, « De Filio » suo, inquit, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute » secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione » mortuorum Jesu Christi Domini nostri⁴: » tanquam de alio supra diceret: Quid est enim Filius Dei prædestinatus ex resurrectione mortuorum Jesu Christi, nisi ejusdem Jesu Christi qui prædestinatus est Filius Dei in virtute?

¹ Psal. III, 9. — ² Id. XVII, 30. — ³ Id. XLIV, 6. — ⁴ Rom. I, 3.

Ergo quomodo hic cum audivimus: « Filius Dei in virtute Jesu Christi, aut Filius Dei secundum Spiritum » sanctificationis Jesu Christi, aut Filius Dei ex resurrectione mortuorum Jesu Christi; » cum dici potuisset usitate, in virtute sua, aut secundum Spiritum sanctificationis suæ, aut ex resurrectione mortuorum ejus, vel mortuorum suorum: non cogimur intelligere aliam personam, sed unam eandemque, scilicet Filii Dei Domini nostri Jesu Christi. Ita cum audimus: « Fecit Deus hominem ad imaginem Dei¹: » quamvis posset usitatius dici, ad imaginem suam: non tamen cogimur aliam personam intelligere in Trinitate, sed ipsam unam eandemque Trinitatem, qui est unus Deus, et ad cujus imaginem factus est homo.

VIII. Quæ cum ita sint, si eandem Trinitatis imaginem, non in uno, sed in tribus hominibus acceperimus, patre et matre et filio, non erat ergo ad imaginem Dei factus homo antequam uxor ei fieret, et antequam filium propagarent; quia nondum erat trinitas. An dicit aliquis: Jam trinitas erat, quia etsi nondum forma propria, jam tamen originali natura et mulier erat in latere viri, et filius in lumbis patris? Cur ergo cum Scriptura dixisset: « Fecit Deus hominem ad imaginem Dei; » contexit dicens: « Fecit Deus eum, masculum et foeminam » fecit eos, et benedixit eos? » Vel si ita distinguendum est: « Et fecit Deus hominem; » ut deinde inferatur, « Ad imaginem Dei fecit illum; » et tertia subjunctio sit, « Masculum et foeminam fecit eos. » Quidam enim timerunt dicere: Fecit eum masculum et foeminam, ne quasi monstruosum aliquid intelligeretur, sicuti sunt quos hermaphroditos vocant: cum etiam sic non mendaciter possit intelligi utrumque in numero singulari, propter id

¹ Gen. I, 27.

quod dictum est : « Duo in carne una. » Cur ergo , ut dicere cœperam , in natura hominis ad imaginem Dei facta præter masculum et foeminam non commemorat Scriptura? Ad implendam quippe imaginem Trinitatis debuit addere et filium , quamvis adhuc in lumbis patris constitutum , sicut mulier erat in latere. An forte jam facta erat et mulier ; et Scriptura brevi complexione constrinxerat , quod postea quemadmodum sit factum , diligentius explicaret ; et propterea filius commemorari non potuit , quia nondum erat natus ; quasi et hoc non poterat ea brevitate complecti Spiritus sanctus , suo loco postea natum filium narraturus , sicut mulierem de viri latere assumptam suo postmodum loco narravit¹ , et tamen hic eam nominare non prætermisit?

IX. Non itaque ita debemus intelligere hominem factum ad imaginem summæ Trinitatis , hoc est , ad imaginem Dei , ut eadem imago in tribus intelligatur hominibus : præsertim cum Apostolus virum dicat esse imaginem Dei , et propterea velamentum ei capitis demat , quod mulieri adhibendum monet , itaque loquens : « Vir quidem non debet velare caput , cum sit imago et gloria » Dei. Mulier autem gloria viri est². » Quid ergo dicemus ad hæc? Si pro sua persona mulier adimplet imaginem Trinitatis , cur ea detracta de latere viri adhuc ille imago dicitur? Aut si et una persona hominis ex tribus potest dici imago Dei , sicut in ipsa summa Trinitate et unaquæque persona Deus est , cur et mulier non est imago Dei? Nam et propterea caput velare præcipitur , quod ille quia imago Dei est prohibetur³.

X. Sed videndum est quomodo non sit contrarium quod dicit Apostolus , non mulierem , sed virum esse imaginem Dei , huic quod scriptum est in Genesi : « Fe-

¹ Gen. II, 22. — ² I Cor. XI, 7. — ³ Ibid. 5.

» cit Deus hominem , ad imaginem Dei fecit eum , masculum et foeminam fecit eos , et benedixit eos¹. » Ad imaginem Dei quippe naturam ipsam humanam factam dicit , quæ sexu utroque completur , nec ab intelligenda imagine Dei separat foeminam. Dicto enim quod fecit Deus hominem ad imaginem Dei , « Fecit eum , inquit , » masculum et foeminam , » vel certe alia distinctione « Masculum et foeminam fecit eos. » Quomodo ergo per Apostolum audivimus virum esse imaginem Dei , unde caput velare prohibetur , mulierem autem non , et ideo ipsa hoc facere jubetur²? nisi , credo , illud quod jam dixi , cum de natura humanæ mentis agerem , mulierem cum viro suo esse imaginem Dei , ut una imago sit tota illa substantia : cum autem ad adiutorium distribuitur , quod ad eam ipsam solam attinet , non est imago Dei ; quod autem ad virum solum attinet , imago Dei est , tam plena atque integra , quam in unum conjuncta muliere. Sicut de natura humanæ mentis diximus , quia et si tota contempletur veritatem , imago Dei est ; et cum ex ea distribuitur aliquid , et quadam intentione derivatur ad actionem rerum temporalium , nihilominus ex qua parte conspectam consulit veritatem , imago Dei est ; ex qua vero intenditur in agenda inferiora , non est imago Dei. Et quoniam quantumcumque se extenderit in id quod æternum est , tanto magis inde formatur ad imaginem Dei , et propterea non est cohibenda , ut se inde contineat ac temperet ; ideo vir non debet velare caput. Quia vero illi rationali actioni quæ in rebus corporalibus temporalibusque versatur , periculosa est nimia in inferiora progressio ; debet habere potestatem super caput , quod indicat velamentum quo significatur esse cohibenda. Grata est enim sanctis Angelis sacrata et pia significatio. Nam

¹ Gen. I, 27. — ² I Cor. XI, 7.

Deus non ad tempus videt, nec aliquid novi fit in ejus visione atque scientia, cum aliquid temporaliter ac transitorie geritur, sicut inde afficiuntur sensus vel carnales animalium et hominum, vel etiam cœlestes Angelorum.

XI. In isto quippe manifesto sexu masculi et foeminae apostolus Paulus occultioris cujusdam rei figurasse mysterium, vel hinc intelligi potest, quod cum alio loco dicat, veram viduam esse desolatam, sine filiis et nepotibus, et tamen eam sperare debere in Dominum, et persistere in orationibus nocte et die¹: hic indicat mulierem seductam in praevaricatione factam, salvam fieri per filiorum generationem. Et addidit, « Si permanserint in fide et dilectione et sanctificatione cum sobrietate². » Quasi vero possit obesse bonae viduae, si vel filios non habuit, vel ii quos habuerit, in bonis operibus permanere noluerint. Sed quia ea quae dicuntur opera bona, tanquam filii sunt vitae nostrae, secundum quam quaeritur cujus vitae sit quisque, id est, quomodo agat haec temporalia, quam vitam Graeci non ζων, sed βίον vocant; et haec opera bona maxime in officiis misericordiae frequentari solent; opera vero misericordiae nihil prosunt, sive Paganis, sive Judaeis qui Christo non credunt, sive quibusque haereticis vel schismaticis, ubi fides et dilectio et sobria sanctificatio non invenitur: manifestum est quid Apostolus significare voluerit; ideo figurate ac mystice, quia de velando mulieris capite loquebatur³, quod nisi ad aliquod secretum sacramenti referatur, inane remanebit.

XII. Sicut enim non solum veracissima ratio, sed etiam ipsius Apostoli declarat auctoritas, non secundum formam corporis homo factus est ad imaginem Dei, sed secundum rationalem mentem. Cogitatio quippe turpiter vana est, quae opinatur Deum membrorum corporalium lineamentis

¹ 1 Tim. v, 5. — ² Id. ii, 15. — ³ 1 Cor. xi, 7.

circumscribi atque finiri. Porro autem nonne idem beatus Apostolus dicit: « Renovamini spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem eum qui secundum Deum creatus est¹? » Et alibi apertius: « Exuentes vos, inquit, veterem hominem cum actibus ejus, induite novum qui renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus qui creavit eum². » Si ergo spiritu mentis nostrae renovamur, et ipse est novus homo qui renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus qui creavit eum, nulli dubium est, non secundum corpus, neque secundum quamlibet animi partem, sed secundum rationalem mentem, ubi potest esse agnitio Dei, hominem factum ad imaginem ejus qui creavit eum. Secundum hanc autem renovationem effimur etiam filii Dei per baptismum Christi, et induentes novum hominem, Christum utique induimus per fidem. Quis est ergo qui ab hoc consortio foeminas alienet, cum sint nobiscum gratiae cohæredes; et alio loco idem Apostolus dicat, « Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Jesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber, non est masculus neque foemina: omnes enim vos unum estis in Christo Jesu³. » Numquidnam igitur fideles foeminae sexum corporis amiserunt? Sed quia ibi renovantur ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, hoc est, in spiritu mentis suae. Cur ergo vir propterea non debet caput velare, quia imago est et gloria Dei⁴; mulier autem debet, quia gloria viri est, quasi mulier non renovetur spiritu mentis suae, qui renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus qui creavit illum? Sed quia sexu corporis distat a viro, rite potuit in ejus corporali velamento figu-

¹ Ephes. iv, 23. — ² Coloss. iii, 9. — ³ Galat. iii, 26. — ⁴ 1 Cor. xi, 7.

rari pars illa rationis, quæ ad temporalia gubernanda deflectitur, ut non maneat imago Dei, nisi ex qua parte mens hominis æternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhærescit, quam non solum masculos, sed etiam fœminas habere manifestum est.

XIII. Ergo in eorum mentibus communis natura cognoscitur, in eorum vero corporibus ipsius unius mentis distributio figuratur. Ascendentibus itaque introrsus quibusdam gradibus considerationis per animæ partes, unde incipit aliquid occurrere, quod non sit nobis commune cum bestiis, inde incipit ratio, ubi homo interior jam possit agnosci. Qui etiam ipse si per illam rationem cui temporalium rerum administratio delegata est, immoderato progressu nimis in exteriora prolabitur, consentiente sibi capite suo, id est, non eam cohibente atque refrenante illa quæ in specula consilii præsidet quasi virili portione, inveteratur inter inimicos suos¹ virtutis invidos dæmones cum suo principe diabolo: æternorumque illa visio ab ipso etiam capite cum conjugate velutum manducante subtrahitur², ut lumen oculorum ejus non sit cum illo³: ac sic ab illa illustratione veritatis ambo nudati, atque apertis oculis conscientiæ ad videndum quam inhonesti atque indecori remanserint, tanquam folia dulcium fructuum, sed sine ipsis fructibus, ita sine fructu boni operis bona verba contexunt, ut male viventes quasi bene loquendo contegant turpitudinem suam.

XIV. Potestatem quippe suam diligens anima, a communi universo ad privatam partem prolabitur: et apostatica illa superbia, quod initium peccati dicitur⁴, cum in universitate creaturæ Deum rectorem secuta, legibus ejus optime gubernari potuisset, plus aliquid universo appetens, atque id sua lege gubernare molita, quia nihil

¹ Psal. vi, 8. — ² Gen. iii, 6. — ³ Psal. xxxvii, 11. — ⁴ Eccli. x, 15.

est amplius universitate, in curam partilem truditur, et sic aliquid amplius concupiscendo minuitur; unde et avaritia dicitur radix omnium malorum¹: totumque illud ubi aliquid proprium contra leges, quibus universitas administratur, agere nititur, per corpus proprium gerit, quod partiliter possidet: atque ita formis et motibus corporalibus delectata, quia intus ea secum non habet, cum eorum imaginibus, quas memoriæ fixit, involvitur, et phantastica fornicatione turpiter inquinatur, omnia officia sua ad eos fines referens, quibus curiose corporalia ac temporalia per corporis sensus quærit, aut tumido fastu aliis animis corporeis sensibus deditis esse affectat excelsior, aut cœnoso gurgite carnalis voluptatis immergitur.

XV. Cum ergo bona voluntate ad interiora et superiora percipienda, quæ non privatim, sed communiter ab omnibus qui talia diligunt, sine ulla angustia vel invidia casto possidentur amplexu, vel sibi vel aliis consulit; etsi fallatur in aliquo per ignorantiam temporalium, quia et hoc temporaliter gerit, et modum agendi non teneat quem debebat, humana tentatio est. Et magnum est hanc vitam sic degere, quam velut viam redeuntes carpinus, ut tentatio nos non apprehendat nisi humana². Hoc enim peccatum extra corpus est, nec fornicationi deputatur, et propterea facillime ignoscitur³. Cum vero propter adipiscenda ea quæ per corpus sentiuntur, propter experiendi vel excellendi vel contrectandi cupiditatem⁴, ut in his finem boni sui ponat, aliquid agit, quidquid agit, turpiter agit; et fornicatur in corpus proprium peccans, et corporearum rerum fallacia simulacra introrsus rapiens et vana meditatione componens, ut ei nec divinum aliquid, nisi tale, videatur, privatim avara foetatur erroribus, et privatim

¹ 1 Tim. vi, 10. — ² 2 Cor. x, 13. — ³ Id. vi, 18. — ⁴ Vide *Retract.* lib. v, n. 3.

prodiga inanitur viribus. Nec ad tam turpem et miserabilem fornicationem simul ab exordio prosiliret: sed sicut scriptum est, « Qui modica spernit, paulatim decidet¹. »

XVI. Quomodo enim coluber non apertis passibus, sed squamarum minutissimis nisibus reptat; sic lubricus deficiendi motus negligentes minutatim occupat, et incipiens a perverso appetitu similitudinis Dei, pervenit ad similitudinem pecorum. Inde est quod nudati stola prima², pelliceas tunicas mortalitate meruerunt. Honor enim hominis verus est imago et similitudo Dei, quæ non custoditur nisi ad ipsum a quo imprimitur. Tanto magis itaque inhæretur Deo, quanto minus diligitur proprium. Cupiditate vero experiendæ potestatis suæ, quodam nutu suo ad se ipsum tanquam ad medium proruit. Ita cum vult esse sicut ille sub nullo, et ab ipsa sui medietate poenaliter ad ima propellitur, id est, ad ea quibus pecora lætantur: atque ita cum sit honor ejus similitudo Dei, dedecus autem ejus similitudo pecoris, « Homo in honore positus » non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, » et similis factus est eis³. » Qua igitur tam longe transiret a summis ad infima, nisi per medium sui? Cum enim neglecta charitate sapientiæ, quæ semper eodem modo manet, concupiscitur scientia ex mutabilium temporaliumque experimento, inflat, non ædificat⁴: ita prægravatus animus quasi pondere suo a beatitudine expellitur, et per illud suæ medietatis experimentum poena sua discit, quid intersit inter bonum desertum malumque commissum, nec redire potest effusis ac perditis viribus, nisi gratia Conditoris sui ad poenitentiam vocantis et peccata donantis. Quis enim infelicem animam liberabit a corpore mortis hujus, nisi gratia Dei per Jesum Christum

¹ Eccl. xiv, 1. — ² Gen. iii, 21. — ³ Psal. xlviii, 13. — ⁴ 1 Cor. viii, 1.

Dominum nostrum¹? De qua gratia suo loco, quantum ipse præstiterit, disseremus.

XVII. Nunc de illa parte rationis ad quem pertinet scientia, id est, cognitio rerum temporalium atque mutabilium navandis vitæ hujus actionibus necessaria, susceptam considerationem, quantum Dominus adjuvat, peragamus. Sicut enim in illo manifesto conjugio duorum hominum qui primi facti sunt, non manducavit serpens de arbore vetita, sed tantummodo manducandum persuasit: mulier autem non manducavit sola, sed viro suo dedit, et simul manducaverunt; quamvis cum serpente sola locuta, et ab eo sola seducta sit¹: ita et in hoc quod etiam in homine uno geritur et dignoscitur, occulto quodam secretoque conjugio carnalis, vel, ut ita dicam, qui in corporis sensus intenditur, sensualis animæ motus, qui nobis pecoribusque communis est, seclusus est a ratione sapientiæ. Sensu quippe corporis corporalia sentiuntur: æterna vero et incommutabilia spiritalia ratione sapientiæ intelliguntur. Rationi autem scientiæ appetitus vicinus est: quandoquidem de ipsis corporalibus quæ sensu corporis sentiuntur, ratiocinatur ea quæ scientia dicitur actionis; si bene, ut eam nolitiam referat ad finem summi boni; si autem male, ut eis fruatur tanquam bonis talibus in quibus falsa beatitudine conquiescat. Cum ergo huic intentioni mentis, quæ in rebus temporalibus et corporalibus propter actionis officium ratiocinandi vivacitate versatur, carnalis ille sensus vel animalis ingerit quamquam illecebram fruendi se, id est, tanquam bono quodam privato et proprio, non tanquam publico atque communi quod esi incommutabile bonum, tunc velut serpens alloquitur foeminam. Huic autem illecebræ consentire, de ligno prohibito manducare est. Sed iste con-

¹ Rom. vii, 24. — ² Gen. iii, 6.